

УДК 930: 314.151.3-054.73(44=221.31)"19/20"
DOI <https://doi.org/10.15407/nz2022.01.202>

СТАНОВЛЕННЯ АФГАНСЬКОЇ СПІЛЬНОТИ ФРАНЦІЇ НА ЗЛАМІ ХХ—ХХІ ст.

Богдана СИПКО

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3136-9340>

кандидатка історичних наук, доцентка,

Львівський національний університет імені Івана Франка,
кафедра нової та новітньої історії зарубіжних країн,
вул. Університетська, 1, 79000, м. Львів, Україна,
e-mail: bogdanasytko@gmail.com

Перші біженці з Афганістану прибували у Францію наприкінці 1970-х — у 1980-х рр., але це була нечисленна хвиля представників афганської еліти. У 1990-х — на початку 2000-х рр. Республіка виступає як транзитна територія для численних афганських біженців. *Мета* дослідження — розглянути особливості міграційних хвиль, проаналізувати політику Франції щодо афганських біженців, висвітлити проблеми, з якими стикаються прибульці, та простежити появу перших асоціацій, створених афганцями.

На основі звітів адміністративних структур (Французького офісу захисту біженців і апатридів та Французького офісу імміграції й інтеграції), громадської організації «Франція земля притулку», архівів офіційного друкованого органу Республіки й електронного «Щорічника громадських неприбуткових організацій», а також матеріалів преси і офіційних заяв (*джерельна база дослідження*), простежено процес формування афганської спільноти Франції на зламі ХХ—ХХІ ст.

Повноцінна інтеграція афганської спільноти у Франції припала на друге десятиліття ХХІ ст., коли відзначається її стрімке кількісне зростання. Але громада перебуває на початковій стадії розвитку діаспори, про що свідчить незначна кількість організацій, створених афганцями.

У статті використовуються загальнонаукові *методи* аналізу та синтезу, а також спеціальні наукові порівняльно-історичні та хронологічні методи. Автор дотримується принципу історизму.

Ключові слова: афганські асоціації, афганська спільнота, шукачі притулку, Франція, інтеграція, біженці.

Bogdana SYPKO

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3136-9340>

Candidate of History, docent

The Ivan Franko National University of Lviv

Department of Modern and Contemporary History of Foreign Countries

1, Universytetska str., 79000, Lviv, Ukraine,

e-mail: bogdanasytko@gmail.com

FORMATION OF THE AFGHAN COMMUNITY IN FRANCE AT THE TURN OF THE XX—XXI CENTURIES

Introduction. The return of Taliban to power in Afghanistan in 2021 has provoked a new wave of refugees. Opponents of the new regime will seek political asylum primarily in Western countries, including France.

Problem Statement. The article clarifies the peculiarities of the formation of Republic's Afghan community. This involves a number of tasks: to consider the characteristics of migration waves, to analyze France's policy on Afghan refugees, to highlight the problems faced by newcomers and to trace the emergence of the first associations created by Afghans.

Purpose The sources of the study are reports of administrative organizations, NGO *France Terre d'Asile*, archives of the official journal and electronic yearbook of public non-profit organizations.

Methods. The general scientific methods of analysis and synthesis, as well as special scientific comparative-historical and chronological methods are used in the work. The author adheres to the principle of historicism.

Results. The first refugees from Afghanistan arrived at France in the late 1970s and 1980s, but it was a small number of members of Afghan elite. In the 1990s and early 2000s, the Republic served as a transit area for many Afghan refugees. The initial reluctance of Afghan refugees to see France as a destination is primarily due to the Republic's strict adherence to the principle of *laïcité*. After 2009 the French authorities had to respond to growing requests for asylum. Government proposed three alternatives: obtaining official refugee or subsidized status, voluntary repatriation, or deportation. After 2015 France became the direction of the «Secondary migration» of Afghans from Germany and Scandinavian countries.

Conclusion. The full-fledged integration of the Afghan community in France began in the second decade of the XXI century, when its rapid growth was observed. But the community is in the early stage of diaspora development, as evidenced by low proportion of women and small number of organizations created by Afghans.

Keywords: Afghan associations, Afghan community, asylum seekers, France, integration, refugees.

Вступ. Повернення влітку 2021 р. до влади в Афганістані радикального ісламістського угруповання Талібан стурбувало світовий політикум і громадськість, а також спровокувало нову хвилю біженців. Закономірно, що політичний притулок противники нового режиму шукатимуть насамперед у країнах Заходу, які позиціонують себе захисниками демократичних цінностей. Відтак, Європейський Союз, який ще не повністю подолав наслідки міграційної кризи 2015—2017 рр., постане перед новим викликом.

Дослідники мусульманської спільноти П'ятої Республіки працюють насамперед з інформацією про осіб магрибського, тропічноафриканського і турецького походження, а також новонавернених в іслам французів. Натомість вихідці з Афганістану на початку ХХІ ст. не лише не створили у Франції знакових організаційних структур, а й не представлені у представницькій організації мусульман — Французькій раді ісламу. В інформаційному просторі Республіки образ афганця на зламі ХХ—ХХІ ст. представлений у двох основних контекстах — біженця та нелегального мігранта. З чим це пов'язано? Відповіді на запитання покликана запропонована стаття, метою якої є з'ясувати особливості формування афганської спільноти Республіки. Це передбачає виконання низки завдань: розглянути специфіку та характеристики міграційних хвиль (кількісні, вікові, гендерні параметри), проаналізувати політику Франції щодо афганських біженців, виокремити проблеми, з якими стикалися новоприбулі та простежити процес появи перших асоціацій, створених афганцями.

Проведений аналіз історіографії показав, що афганська спільнота Франції ще не достатньо вивчена. Так, колишній директор Інституту етнології Невшательського університету П'єр Сентлівр простежив основні хвилі еміграції афганців до падіння Ісламського Емірату Афганістан у 2001 р. [1]. Але, розглядаючи інтеграцію новоприбулих у Європі, дослідник основний акцент зробив на Швейцарії [2]. З огляду на те, що лівова частка афганських біженців, яким вдавалося на зламі ХХ—ХХІ ст. добратися до європейських кордонів, просили притулку у Федеративній Республіці Німеччина, Сполученому Королівстві Великої Британії та Північної Ірландії, Нідерландах і країнах Північної Європи, афганські спільноти перелічених держав більше привертала увагу науковців. Так, Софі Десульєр здійснила просопографі-

не дослідження представників афганської діаспори Лондона [3]. Маріє Браакман вивчала життєві траєкторії афганців Гамбурга, назвавши місто «європейським Кабулом» [4, р. 7]. Група німецьких соціологів провела порівняльний аналіз єгипетської, афганської та сербської діаспор, теж зосередивши увагу на Гамбурзі [5]. Синтетичне дослідження перспектив розвитку афганської спільноти Німеччини на замовлення федерального міністерства економічної співпраці та розвитку здійснили Міхаель Докснер і Сільвія-Лукреція Нікола [6]. Данська рада з питань біженців і Маастрихтський університет ініціювали порівняльний аналіз афганський діаспор Данії, Швеції, ФРН і Великої Британії, результати якого опублікували 2019 р. [7]. Правозахисниця Крістін Мунь під егідою Верховного комісаріату ООН з питань біженців підготувала досьє про неповнолітніх ізольованих афганських біженців у Європі, звернувши увагу на Францію як «транзитну країну» на шляху до Великої Британії або північноєвропейських держав [8].

Дисертаційне дослідження Азїти Бате, випускниці університету Париж-Захід-Нантер, присвячене вивченню траєкторій руху афганських біженців у напрямку європейського притулку. Етнологія здійснила студії на прикладі низки біженців, з якими провела глибинні інтерв'ю [9; 10]. Особливий інтерес у контексті цієї статті становлять праці Флоранс Туа про мігрантів з Афганістану, які після ліквідації «джунглів» (стихійних таборів нелегалів) Кале 2009 р., зосередилися в десятому окрузі Парижа [11] та викладача Пікардійського університету Бехруза Кейхани про економічну інтеграцію афганських мігрантів у Республіці [12]. Б. Кейхани розглядає процес дискваліфікації афганських чоловіків, які нещодавно отримали статус біженця у Франції.

Основою для написання статті стала широка джерельна база. Зокрема, було залучено річні звіти Французького офісу захисту біженців і апатридів (*L'Office français de protection des réfugiés et apatrides — OFPRA*) — адміністративної структури, створеної 1952 р. для надання статусу біженця, апатрида, а з 2003 р. й особи, що користується субсидійним захистом¹ і юридичного супроводу перелі-

¹ Субсидійний статус запроваджений 2003 р. у Французькій республіці для осіб, які не відповідають формальним критеріям для набуття статусу біженця, але яким при поверненні на батьківщину загрожує смерть або інша

чених категорій. З цих однотипних документів використано насамперед офіційну статистику про кількість поданих афганцями досьє, їхній розподіл за місяцями, частку позитивних рішень, гендерно-вікову структуру новоприбулих і кількісні характеристики офіційно зареєстрованих біженців і осіб із субсидійним статусом. Інформативними виявилися і річні звіти Французького офісу імміграції й інтеграції (*L'Office français de l'immigration et de l'intégration — OFII*) — створеної 2009 р. адміністративної структури, яка відповідає за прийом уже зареєстрованих *OFPRA* прохачів притулку та біженців. З них отримано відомості про афганців, які підписували Контракт про прийом і інтеграцію (з 2016 р. — Контракт про республіканську інтеграцію), кількість осіб, які зобов'язувалися вивчати французьку мову, про особливості застосування щодо вихідців із Афганістану процедури об'єднання сімей, а також програми сприяння добровільному поверненню на Батьківщину.

Багатий матеріал містять звіти громадської правозахисної організації «Франція — земля притулку» (*France Terre d'Asile*), створеної 1971 р. для надання безпосередньої допомоги та підтримки іммігрантам, які ще не встигли інтегруватися у французьке суспільство. Окрім зведених статистичних даних про афганців, яким допомагала організація, у матеріалах можна віднайти конкретні приклади успішної «акліматизації» у приймаючому соціумі.

Вважаючи, що одним із показників інтеграції спільноти, який веде до подальшої інституціоналізації, є поява асоціацій, авторка провела контент-аналіз французьких організацій, у назві яких був прикметник «афганський» або його похідні. Для цього було опрацьовано архіви офіційного друкованого органу Республіки — *Journal Officiel de la République Française (JORF)* й електронного «Щорічника громадських неприбуткових організацій» [13]. Для висвітлення окремих аспектів теми використано матеріали преси й офіційні заяви французьких політичних діячів.

Основна частина. Попри те, що афганська спільнота почала формуватися у Франції в останній чверті ХХ ст., двосторонні відносини між державами, які в подальшому уможливили імміграцію франкомовної еліти, налагодилися ще в міжвоєнний період. 1922 р.

серйозна небезпека. Цей статус є тимчасовим і надається за рішенням Французького офісу захисту біженців і апатридів.

правитель Афганістану Аманулла-хан (1919—1929) за ініціативою Махмуда Тарзі доручив Франції керівництво пілотним навчальним закладом — кабульською школою Аманія (від 1931 р. — ліцей Естекляля), у якій французька мова використовувалася при вивченні точних дисциплін. У старших класах французька ставала єдиною мовою викладання. 1932 р. було відкрито медичний факультет Кабульського університету, афілійований до Медичної школи Ліону, а заснований 1938 р. факультет права та політичних наук перебував під протекторатом паризького відповідника [2, р. 154]. У 1942 р. відчинив двері й франкомовний жіночий ліцей Малалаї. Третя Республіка, яка у міжвоєнний період все активніше постулювала себе у царині культурного месіанства щодо неєвропейських народів, сподівалася на посилення своїх культурних впливів у середовищі майбутньої афганської еліти. Щоправда, афганські правителі зверталися за протекцією навчальних і наукових закладів також до Німеччини, Італії, Туреччини та Радянського Союзу.

Під час візиту 1965 р. Захір-шаха (1933—1973) у Францію офіційно прийняли проект реконструкції ліцею Естекляля. І оскільки французька колоніальна імперія розпадалася (позаду був Рік Африки, Евіанські угоди 1962 р., за якими незалежність здобув Алжир тощо), а тодішній Президент Шарль де Голль підтримував контраст — «все для тих, хто з Франції, нічого — для зрадників», Париж погодився профінансувати перебудову приміщень ліцею. Показово, що символічний перший камінь фундаменту під час візиту у Кабул 1968 р. особисто заклав прем'єр-міністр Франції Жорж Помпідю. Комплекс охоплював французький культурний центр, конференц-зали, аудиторії, аудіо-візуальні, хімічну, фізичну та біологічну лабораторії, бібліотеку, спортзали та критий басейн з обігрівом. Будівельні роботи завершилися 1973 р., а інавгурація припала на 1974 р. [14]. Щоправда, ініціатор реконструкції король Захір-шах так і не побачив її результатів, бо наближений до нього Мохамед Дауд у липні 1973 р. здійснив державний переворот.

Цей переворот започаткував період нестабільності в Афганістані. Однак до Саурської (Квітневої) революції 1978 р. і початку радянського вторгнення в Афганістан 1979 р. еміграція не мала стихійного характеру. Країну покинули насамперед родичі скинутого Захір-шаха та наближені до нього осо-

би. Оскільки на час перевороту король перебував в Італії, туди й рушили перші політичні біженці. З початком радянсько-афганської війни біженство як у межах Афганістану, так і за кордон стало масовим. Щонайменше кожен третій афганець був змушений покинути місце свого проживання. У 1990 р. Верховний комісаріат з питань біженців нарахував понад 6 млн афганців, які втекли насамперед у Пакистан та Іран, де вони, відповідно, зосередилися у таборах і передмістях великих міст [1, р. 57—58].

У названі сусідні країни тікали насамперед селяни та міська біднота. Натомість представники заможного класу обирали еміграцію на Захід. При виборі пункту призначення представники еліти часто орієнтувалися на іноземну мову, яку вони раніше вивчали. Відтак, можна припустити, що випускники ліцею Естекляль і афілійованих із Францією факультетів Кабульського університету, мали б звернути погляди на Республіку. П'єр Сентлівр підрахував, що станом на 1986 р. із 750 викладачів Кабульського університету емігрувало 276, у т. ч. 133 у Сполучені Штати Америки, 53 у Федеративну Республіку Німеччини, 27 у Пакистан і тільки 16 у Францію [2, р. 154]. І справді, у Щорічнику громадських неприбуткових організацій Франції, що діють на основі Закону від 1901 р., міститься інформація про «Асоціацію випускників і друзів ліцеїв Естекляль і Малалаї». 19 жовтня 1988 р. у су-префектуру Е-ля-Роз департаменту Валь-де-Марн (столичний регіон Іль-де-Франс) надійшла декларація про створення цієї асоціації. Звернімо увагу на задекларовану мету асоціації — сприяти створенню у Пакистані коледжу для освіти афганських біженців, доки не з'явиться можливість повернути ліцеї у Кабул [13]. Тобто, навіть представники еліти, які перебували у Франції, розуміли безперспективність такого проекту у Республіці — афганських біженців там було мало, натомість у Пакистані існувала нагальна потреба у ньому.

1989 р. завершилася радянсько-афганська війна, але мирно в Афганістані не стало. Талібан у 1996—2001 рр. замінив попередній режим моджахедів. Відповідно, продовжився лавиноподібний відтік біженців, але Європа ще не перетворилася в один з основних пунктів призначення. Так, за даними Верховного комісара ООН з питань біженців, впродовж 1990—1995 рр. лише 53 тис. афганців попросили притулок у Європі. Більшість заявок припала на ФРН

(39,9 тис.) і Нідерланди. Загалом, 75% просили притулок у Німеччині, 14% у Нідерландах. Що ж стосується Франції, то за ці шість років Республіка отримала тільки 630 заявок від афганців, надавши 600 особам статус біженця [15]. Вважаємо, що початкове небажання афганців іммігрувати у Францію пов'язане насамперед із політикою жорсткого дотримання принципу лаїцизму, тобто відокремлення Церкви та Держави, а відтак і витіснення релігійних спільнот з громадського простору, якого дотримується Республіка. Натомість Велика Британія, ФРН та Скандинавські країни тривалий період реалізували політику мультикультуралізму, яка імпонувала представникам релігійних і етнічних спільнот.

Міжнародні правозахисні організації неодноразово сигналізували про систематичні порушення прав людини, які мали місце в Афганістані під час проголошеного талібами режиму Ісламського Емірату. Але якоїсь конкретної протидії цьому Захід не чинив. Поворотним моментом став масштабний терористичний акт, здійснений 11 вересня 2001 р. бойовиками Аль-Каїди у Сполучених Штатах Америки. Франція також приєдналася до міжнародної коаліції проти Талібану. Глава держави Жак Ширак (1995—2007) озвучив два основні завдання для французького військового контингенту: повалити уряд талібів, який підтримував Аль-Каїду та заарештувати її лідера Усаму бен Ладена [16, р. 41]. У результаті військових зусиль коаліції режим Ісламського Емірату Афганістан був повалений, влада перейшла до тимчасової адміністрації.

Міністр внутрішніх справ Франції Ніколя Саркозі, прихильник вибіркового надання притулку, 2003 р. заявив, що афганці, які перебувають у Європі, зокрема у Франції, повинні повертатися на батьківщину, щоби відбудувати свою країну [17]. Щоправда, така заява виявилася передчасною, бо того ж року в країні розпочався новий виток громадянського конфлікту. Якщо проаналізувати укладену нами на основі звітів OFPRA таблицю кількості місячних подач досьє афганцями про надання їм притулку у Республіці, стає помітно, що в 2001—2008 рр. Франція перебувала на маргінесі зацікавлень цієї категорії, попри те, що стабільно входила до трійки лідерів за кількістю поданих заяв інших біженців (табл. 1). Незначне зростання кількості афганських прохачів притулку у першій половині 2003 р. пов'язане із закриттям та-

Таблиця 1

Кількість місячних подач досьє афганцями про надання їм притулку у Республіці

Рік	Січ	Лют	Бер	Кв	Тр	Чер	Лип	Серп	Вер	Жовт	Лист	Гр	За рік
2001	17	32	28	24	27	11	32	18	12	35	13	26	270
2002	17	14	21	7	7	14	34	17	20	24	39	46	260
2003	37	27	65	46	32	38	29	5	8	17	14	71	325
2004	16	11	13	11	10	7	6	11	6	6	10	7	114
2005	5	13	13	3	4	15	11	16	10	12	8	8	118
2006	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	96
2007	5	16	8	7	9	13	17	18	8	23	9	28	161
2008	16	12	15	17	8	14	13	17	27	30	26	33	228
2009	19	29	28	45	47	51	63	39	65	110	54	90	619
2010	32	71	58	68	64	73	76	67	52	42	62	51	713
2011	38	42	47	64	45	55	44	46	48	34	40	61	565
2012	34	41	26	23	26	31	51	32	17	40	31	42	394
2013	38	23	30	37	29	45	36	29	22	39	43	37	402
2014	42	42	43	45	35	39	35	32	34	44	37	44	472
2015	29	43	58	57	31	70	72	84	209	341	351	777	2122
2016	537	471	471	476	412	479	401	463	493	495	425	563	5646
2017	430	391	536	520	513	425	492	420	436	534	574	718	5989
2018	683	652	729	738	960	935	1006	968	757	742	617	673	9455
2019	526	526	667	823	813	724	1143	789	681	854	746	881	9173
2020	766	886	704	126	150	1165	1069	1040	1194	1340	979	747	10166

Джерела: OFPRA 2002, 34; OFPRA 2003, 39; OFPRA 2004, 38; OFPRA 2005, 51; OFPRA 2006, 47; OFPRA 2007, 18; OFPRA 2008, 50; OFPRA 2009, 58; OFPRA 2010, 62; OFPRA 2011, 78; OFPRA 2012, 81; OFPRA 2013, 97; OFPRA 2014, 100; OFPRA 2015, 92; OFPRA 2016, 108; OFPRA 2017, 120; OFPRA 2018, 108; OFPRA 2019, 108; OFPRA 2020, 112; OFPRA 2021, 135.

бору транзитних мігрантів у Сангатті (1999—2002), у якому концентрувалися особи, які прагнули потрапити у Велику Британію [18, р. 9]. Серед основних причин, через які Франція надавала афганцям статус біженця фігурували: переслідування етнічного характеру, кланові конфлікти, погрози з боку бойовиків Талібану, дискримінація учасниць жіночих організацій, випадки примусових шлюбів [19, р. 18], а з 2008 р. і перекладачі, які працювали на Північноатлантичний Альянс [20, р. 22].

У 2003 р. країни Європейського Союзу прийняли т. зв. Дублінський регламент II, який мав далекосяжні наслідки для шукачів притулку. Згідно цього нормативно-правового акту, біженці повинні просити про притулок у першій країні ЄС, в яку в'їжджають [11, р. 8]. Відтак, зареєстровані в одній країні, вони вже не могли подавати документів в іншій. Розробники регламенту пояснювали його основне завдання запобіганням консьюмеризму — щоби шукачі притулку не подавали заявки у різних країнах ЄС і не шукали

кращого варіанту. А враховуючи той факт, що найпопулярніший шлях афганських біженців у Європу схематично виглядає так «Афганістан→Іран→Туреччина→Греція→Італія→Франція→ФРН (або Велика Британія чи Скандинавські країни)» [10, р. 28], Греція, ставши «воротами» ЄС, перетворювалася в країну, відповідальну за подальшу долю новоприбулих афганців. Інші держави ЄС отримували право «повернути» Греції прохача притулку, якщо його біометричні показники вже були зареєстровані Афіними. Враховуючи потужний потік мігрантів і складну економічну ситуацію, Греція відповідала відмовою на більшість афганських прохань про притулок і депортувала біженців. Тому афганські шукачі притулку намагалися уникнути контролю особи в Греції та потрапити незареєстрованими в «глибші» країни ЄС, у яких був вищий відсоток позитивних рішень.

Тому у Франції сформувалася складна для аналізу ситуація. Маємо офіційну статистику Французького офісу захисту біженців і апатридів як про кількість поданих заяв, так і про чисельність офіційно зареєстрованих біженців і осіб зі субсидійним статусом на території Франції (табл. 2). Але, осмислюючи ці цифри, необхідно пам'ятати, що вони не враховують не лише нелегальних мігрантів, які прагнучи їхати далі, на короткий, а часто й на тривали термін, затримувалися у Франції, а й тих осіб, які через дію Дублінського регламенту II де-юре не могли подавати прохань у Республіці. Звернімо увагу на частку жінок серед офіційно зареєстрованих біженців у Франції в 2002—2008 рр. (див. табл. 2) — вона коливається від 46 до 40%, що майже відповідає показникам магрибської і турецької спільнот Республіки. А якщо зіставити ці дані з тим, що понад 90% афганських шукачів притулку на початку ХХІ ст. були чоловіками, стає зрозуміло, що йдеться в основному про представників афганської еліти, які емігрували зі сім'ями ще в останній третині ХХ ст. Та й їхня кількість впродовж 2002—2008 рр. залишалася практично сталою з незначним коливанням у межах кількох десятків (1167—1315 осіб).

Тому з об'єктивних причин вичерпна статистика кількості реально перебуваючих на території Франції афганців на початку ХХІ ст. неможлива. Так, правозахисники звертали увагу на те, що в 2008 р. тільки 226 афганців подали прохання про притулок у Республіці, натомість під час поліційних рейдів було за-

тримано 7160 осіб [21, р. 13]. Але дослідники та правозахисні організації, на основі проведених інтерв'ю, намагалися подати зведений образ афганського нелегального мігранта в окреслений період. Так, Азіта Бате виокремила два покоління мігрантів: у першому члени спільноти були розпорошені між Афганістаном, Пакистаном та Іраном, куди вони переїхали цілими сім'ями. У наступному поколінні молодь уже мріє емігрувати на інші континенти, у т. ч. і в Європу. Оскільки цей шлях тривалий і небезпечний, то вирушали туди насамперед старші сини у віці 12—30 років, найчастіше самі [9, р. 72—73]. Крістін Мунь звернула увагу, що афганці на початку ХХІ ст. становили одну з найбільших груп дітей без супроводу (або ж ізольованих неповнолітніх, як вони фігурують у звітах французьких правозахисних організацій), які прямували в Європу [8, р. 3].

З огляду на географічне розташування, транзит афганських нелегалів до ФРН, а особливо Великої Британії та Скандинавських країн пролягав через Францію. Правозахисна організація *France Terre d'Asile* звернула увагу на те, що після 1997 р. кількість ізольованих неповнолітніх, які прибували на французьку територію, постійно збільшувалася. Тому організація створила окремий Відділ з питань неповнолітніх, який відповідав за звернення до компетентних державних органів, юридичний і гуманітарний супровід неповнолітніх біженців, а також екстрене надання тимчасового житла, доки прохачів не поселять у спеціальні центри [22, р. 29]. Цей напрям діяльності французької гуманітарної організації був надзвичайно актуальним, оскільки, за даними К. Мунь, неповнолітні афганські біженці у стихійних таборах Сангатту, Кале, а згодом і X округу Парижа, нарікали насамперед на відсутність перекладачів, соціальних працівників і будь-яких зручностей [8, р. 29]. Що в сукупності з жорсткими поліційними рейдами давало юним біженцям сигнал, що у Франції їх присутність небажана та необхідно рушати далі.

Починаючи із зими 2005/06 рр. *France Terre d'Asile* почала збирати ізольованих неповнолітніх на вулицях Парижа. Виявилось, що більшість з них становили афганці, 16—17 років, виключно чоловічої статі. Використавши наявні ресурси, організації вдалося надати дах над головою 98 особам, які в основному планували рушити у Велику Британію або Скандинавські країни [23, р. 35]. У 2007 р. зима ініці-

Таблиця 2

Кількість офіційно зареєстрованих у Франції афганців зі статусом біженця або субсидійним статусом

Рік	Загальна к-сть	Частка чоловіків у %	Частка жінок у %
2002	1256	54	46
2003	1167	55	45
2004	1220	55	45
2005	1228	?	?
2006	1238	58	42
2007	1256	59	41
2008	1315	60	40
2009	1567	62	38
2010	1790	66	34
2011	2120	70	30
2012	2590	74	26
2013	3213	76	24
2014	3838	77	23
2015	4397	78	22
2016	7685	84	16
2017	13425	88	12
2018	18534	90	10
2019	24293	91	9
2020	34902	87	13

Джерела: OFPRA 2003, 51; OFPRA 2004, 50; OFPRA 2005, 63; OFPRA 2006, 65; OFPRA 2007, 69; OFPRA 2008, 70; OFPRA 2009, 77; OFPRA 2010, 77; OFPRA 2011, 93; OFPRA 2012, 95; OFPRA 2013, 113; OFPRA 2014, 116; OFPRA 2015, 108; OFPRA 2016, 124; OFPRA 2017, 134; OFPRA 2018, 122; OFPRA 2019, 120; OFPRA 2020, 126; OFPRA 2021, 138.

атива трансформувалася у цілорічну, через постійний притік ізольованих неповнолітніх афганців в основному з Афганістану, рідше з Ірану (вторинні біженці). 540 з 717 прийнятих *France Terre d'Asile* неповнолітніх становили афганці, виключно чоловічої статі. Звертаємо увагу не лише на переважання вихідців з цієї країни, а й стрімке зростання (у п'ять разів) прохачів допомоги [24, р. 35]. Волонтери організації «збирали» неповнолітніх вечорами, насамперед на площі полковника Фабіана та вздовж каналу Сен-Мартен у X окрузі та селили у готелі. Середня тривалість перебування у них афганців складала 22 дні на протива-

гу 48 інших національностей. Скорочені терміни пояснювалися насамперед прагненням якомога швидше покинути французьку територію. У 2008 р. тенденція зберігалася, допомогу було надано 486 неповнолітнім афганцям, середня тривалість перебування яких зросла до 33 днів [21, р. 51]. Журналіст *Le Nouvel Observateur* Дональд Ебер присвятив статтю роботі однієї з волонтерок організації Лізі Віттурі: «Навпроти метро Жореса, з 19 години Ліза розпочинає рейд. Призначила 16-річному Саяду зустріч на 19.30 на площі полковника Фабіана, нічого не обіцяючи, бо не була впевнена, що зможе забезпечити

всіх нічлігом. Зголосилося 32 підлітки, але місць було тільки 25... Тому брали наймолодших» [25].

Поворотним моментом у контексті переосмислення французької території не лише як транзитної, став 2009 р. Ще на початку 2000-х рр. на північно-французькому узбережжі, зокрема у Сангатті й Кале виникли стихійні табори мігрантів, які прагнули потрапити у Велику Британію або північноєвропейські країни. Левову частку населення цих бідонвілів складали афганці. Тільки за 2008 р. через «джунглі» Кале пройшло 1609 афганських підлітків [8, р. 27]. Відсутність правового врегулювання турбувала французький і британський уряди, і після тривалих погоджень 22 вересня 2009 р. «джунглі» були розігнані, а 276 мігрантів — затримані. Тому не дивно, що Французький офіс захисту біженців і апатридів у звіті за 2009 р. присвятив афганцям рубрику «Актуальні питання» [26, р. 19]. Саме з ліквідацією «джунглів» пов'язане різке зростання у 2009—2010 рр. кількості офіційних прохачів притулку у OFPRA (див. табл. 1). Більшість із них припали на столичний регіон Іль-де-Франс (77,9%), зокрема префектуру Парижа, Лангедок-Русільйон (6%) і Нор-Па-де-Кале (4,7) [11, р. 40]. Але значно важливішим, на нашу думку, було те, що в 2009 р. намітився принциповий злам — витіснені з Кале мігранти зрозуміли, що вони не зможуть продовжити шлях у пошуку свого місця у житті, і почали розглядати Францію не лише як транзитну територію, а й омріяне місце притулку.

Але ліквідація таборів у Сангатті 2003 р., а особливо «джунглів» Кале, загострила ситуацію з афганськими мігрантами в столиці. Попри те, що Французький офіс імміграції й інтеграції щороку звітував про збільшення кількості місць у Центрах прийому прохачів притулку на території Республіки, їхнє число все таки не могло забезпечити стрімко зростаючий попит. Тому вигнані з Кале мігранти частково перемістилися в Х округ Парижа, де вже й раніше гуртувалися нелегальні мігранти з Афганістану. І якщо французький уряд міг тривалий час ігнорувати бідонвілі на півночі, то «проблему» на берегах каналу Сен-Мартен необхідно було вирішувати негайно, особливо з огляду на тиск преси. Міністр імміграції, інтеграції та національної ідентичності Ерік Бессон у 2010 р. зробив два комюніке про ситуацію з афганськими мігрантами у Парижі. Перша заява 12 січня

«Вихідці з Афганістану — безхатьки в Х окрузі» просто констатувала наявність проблеми. Але вже 20 липня 2010 р. Е. Бессон анонсував ліквідацію нелегального табору на берегах каналу Сен-Мартен, після чого 150 афганців отримали дах над головою [11, р. 44—45]. Але в документальній стрічці «Афганська ідальня» (2012 р., режисер Женев'єва Герін) зібрані свідчення про те, що ліквідація наметового табору ситуації не вирішила — були афганці, які два-три роки ночували вздовж каналу Сен-Мартен. Зранку їх проганяли поліцейські, щоби вони не лякали туристів, які пропливали на екскурсійних кораблях, але ввечері вони поверталися [27]. Із 21124 мігрантів, евакуйованих з паризького громадського простору у червні 2015 — листопаді 2016 р. близько 30% становили афганці [28, р. 6].

Відтак, у французького уряду було три шляхи нормалізації ситуації, кожен з яких вони спробували реалізувати з більшим чи меншим успіхом. Перший і найбільш бажаний, який вів до консолідації афганської спільноти Франції, полягав у заохоченні тих афганців, які нелегально перебували на території Республіки, подавати досье для оформлення статусу біженця або особи зі субсидійним захистом. Якщо уважно подивитися на дані табл. 1, видно, що починаючи з 2009 р. поступово зростала кількість афганців, які подавали прохання про притулок. Відзначу, що лавиноподібне зростання поданих афганцями у Франції після 2014 р. (від 472 до 10166) досье пов'язане з двома основними чинниками. По-перше, це прийняття 2013 р. т. зв. Регламенту Дублін III, який дещо послабив вимоги попереднього нормативно-правового акту 2003 р. Але визначальним було те, що з початком міграційної кризи 2015—2017 рр. ФРН і Скандинавські країни переорієнтувалися на прийом біженців з Близького Сходу, зокрема Сирії й Іраку. Тому Франція, за словами директора Французької ради біженців, стала центром т. зв. «вторинного руху» — хто з афганців відчував, що не отримає притулку у Німеччині або Норвегії, вирушав до Франції в надії на позитивне рішення [29, р. 5]. З 2018 р. афганці вийшли на перше місце серед прохачів притулку у Франції. Навіть 2020 р., попри пандемію коронавірусу, афганці стали єдиною категорією прохачів, які кількісно зростали (за винятком квітня-травня, коли ще не було розроблено процедури дистанційної подачі досье) [30, р. 12].

Якщо зіставити дані перших двох таблиць, помітно, що більшість прохачів таки отримувала бажаний притулок (зростання у 2009—2020 рр. офіційної спільноти від 1,5 тис. до майже 35 тис.). Оскільки багато афганців не відповідали формальним вимогам щодо біженців згідно Конвенції про статус біженців 1951 р., OFPRA надавала їм тимчасовий притулок згідно субсидійного статусу. Зокрема, у 2018 р. 36,9% всіх субсидійних статусів було надано афганцям [31, р. 52].

Промовистим є й стрімке падіння частки жінок серед офіційно зареєстрованих у Франції афганців у 2009—2020 рр. від 38% до 13% (див. табл. 2), що свідчить про збільшення у спільноті новоприбулих осіб. На основі цих статистичних даних можна констатувати низку важливих моментів. Щойно після 2009 р. афганська спільнота у Франції почала швидко зростати. Але й на кінець 2020 р. вона перебувала на початковій стадії формування діаспори, а саме — виживання на чужині, яке ускладнювалося стартовим незнанням французької мови. Це однією ознакою зрілої діаспори є приблизне відсоткове зрівняння чоловіків і жінок, чого ми поки не простежуємо. Оскільки спільноти, в яких кількісно домінують чоловіки (так було з магрибцями у міжвоєнний період і турками у 1960—1970-х рр.) сприймаються приймаючим суспільством як тимчасові, тим більше якщо серед них багато осіб із субсидійним статусом, які не отримали права на постійний притулок. Але вже з 2015 р. Французький офіс імміграції й інтеграції почав фіксувати прохання від афганських біженців про об'єднання сімей, тобто дозвіл на в'їзд у Францію їх дружин (рідше чоловіків) і дітей. Так, у 2015 р. було подано 25 досьє, 2016 р. — 65 [32, р. 85], 2017 р. — 98 [33, р. 98], 2018 р. — 109 [34, р. 86], 2019 р. — 143 [35, р. 86], а 2020 р. — 163 [36, р. 96]. Цифри, закономірно, незначні, бо право на таку процедуру отримували виключно особи, які мали стабільну роботу та належні житлові умови, але простежується тенденція до швидкого зростання. Подання прохань про об'єднання сімей засвідчує прагнення остаточно осісти у Республіці.

Другий, надзвичайно бажаний для влади шлях полягав у стимулюванні афганців добровільно повернутися на батьківщину, зокрема через фінансування дороги та виділення коштів на реінтеграційні проекти. Нерезидентам ЄС, які погоджувалися добровіль-

но повернутися додому, у 2009 р. Франція, окрім оплати дороги, виплачувала по 2 тис. євро на дорослого (3,5 тис. на подружжя), по 1 тис. євро на неповнолітньої (до третьої дитини включно, від четвертої — по 500 євро). Зі зрозумілих причин сума ділилася на три платежі — 30% перед від'їздом, 50% через 6 місяців після повернення, через рік останні 20% [37, р. 48]. У 2013 р. знизили розмір допомоги на повернення (500 євро на дорослого, 250 на дитину) [38, р. 43—44], що закономірно призвело до зменшення кількості бажаючих повернутися в Афганістан (табл. 3). Окрім фінансування дороги та стартового капіталу Республіка могла фінансувати й початок власної справи на батьківщині (т. зв. «реінтеграційні проекти»). Як засвідчує таблиця 3, кількість підтриманих проектів різнилася по роках і залежала від наявних у Франції коштів. Так, у 2010 р. Республіка профінансувала 257 починань в Афганістані, у т. ч. 15% у сільському господарстві, 4% ремесла, 65% торгівля, 1% сфера послуг, 16% — транспорт [39, р. 42], а в 2011 р. лише один у сфері торгівлі [40, р. 182]. У середньому на проект виділяли 4 тис. євро [41, р. 176].

За результатами опитування 28 афганців, які в 2014—2017 рр. обрали шлях добровільного повернення, їхнє рішення було викликане насамперед конфліктами з приймаючим суспільством і труднощами в пошуку роботи [42, р. 2]. У жовтні 2016 р. Європейський Союз і Афганістан підписали угоду «Спільний шлях вперед», яка передбачала співпрацю у запобіганні нелегальній міграції у Європу. Цей документ посилив процес повернення афганців додому, що підтверджує статистика 2016—2018 рр. Початок виведення війська НАТО в 2019 р. призупинив тенденцію.

Третій, найбільш критикований правозахисними організаціями шлях, полягав у депортації афганців, які не відповідали критеріям для надання статусу біженця та субсидійного, і відхилили пропозицію добровільного повернення. У період президентства Ніколя Саркозі (2007—2012) Францію неодноразово критикували за політику вибіркової імміграції та випадки депортації мігрантів. У 2009 р. розгорівся скандал через примусове відправлення на батьківщину трьох афганців. Міністр індустрії Крістіан Естрозі 22 жовтня наголосив, що ситуацію, звичайно, краще може пояснити міністр імміграції Ерік Бессон, але, на його думку, перш, ніж звинувачувати Республіку, по-

Таблиця 3

**Кількість добровільних повернень афганців на батьківщину
та профінансованих Францією реінтеграційних проєктів**

Рік	К-сть повернень	К-сть профінансованих проєктів
2008	570	-
2009	161	7
2010	256	257
2011	174	1
2012	204	6
2013	242	91
2014	47	9
2015	23	21
2016	529	271
2017	970	810
2018	1075	1126
2019	130	32
2019	107	119

Джерела: OFII 2010, 48, 77; OFII 2011, 32, 41; OFII 2012, 30; OFII 2013, 28—29; OFII 2014, 45, 48; OFII 2015, 19, 21; OFII 2016, 29; OFII 2017, 78, 82; OFII 2018, 55, 116; OFII 2019, 50; OFII 2020, 94, 97; OFII 2021, 50, 54.

трібно пригадати, що в Афганістані є французькі солдати, які щодня ризикують своїм життям, захищаючи права та свободи людини. Франція, без сумніву, країна, яка найбільше застосовує право притулку щодо Афганістану (ймовірно, мав на увазі широке застосування субсидійної процедури), але не можна порушувати імміграційного законодавства [43]. Ерік Бессон висловився ще чіткіше, наголосивши, що Франція не може стати єдиною країною ЄС, яка толерує нелегальний перетин кордону: «якщо ви нелегально перетнули кордон, якщо ви не біженець, і не хочете повернутися добровільно, вас повернуть примусово» [44]. Попри те, що Париж оплатив депортованим переліт, поселення в готель та індивідуальний супровід в Афганістані, громадська організація *France Terre d'Asile* подала європейський позов проти примусових повернень [45, р. 26].

Таким чином, після 2009 р. більшість афганських мігрантів розпочинала процедуру здобуття офіційного статусу у Республіці. Франція має давні тра-

диції інтеграції новоприбулих мігрантів, оскільки внаслідок зниження рівня народжуваності ще на початку XIX ст., залежала від прибуття іноземної робочої сили. Але якщо впродовж XX ст. в Республіку в'їжджали насамперед вихідці з колишніх французьких колоній, які хоча б на базовому рівні знали французьку мову, то на початку XXI ст. ситуація кардинально змінилася. Тому Ніколя Саркозі не лише створив окреме Міністерство імміграції, інтеграції та національної солідарності, а й запровадив обов'язковий контракт про прийом і інтеграцію (*Contract d'accueil et d'intégration — CAI*), який передбачав взаємні зобов'язання держави та мігранта, котрий зокрема обіцяв вивчити французьку мову й основи французького законодавства.

Власне незнання мови ставало основною перешкодою для інтеграції афганців у французький соціум. У 2017 р. з 5567 афганців, які підписали Контракт про республіканську інтеграцію (2016 р. замінив CAI), 5040 зобов'язувалися опанувати французьку мову

[33, р. 47]. А в 2019 р. афганці навіть вийшли на перше місце серед тих, хто записався на мовну підготовку [35, р. 43]. У 2019 р. респондент Ікрам розповів волонтерам *France Terre d'Asile* про труднощі професійного становлення у Франції, пов'язані з недостатнім знанням мови: «Я з Афганістану, провів два-три тижні в Кале. Біженець з 2017 р. Вивчав французьку мову у Центрі прийому прохачів притулку. Багато навчився, працюючи волонтером у Народній допомозі, Католицькій допомозі та Червоному хресті. Тоді прослухав 100 годин французької мови у центрі Мерсьє. Мадам Мо зробила мені резюме. Я пішов у службу зайнятості і через тиждень знайшов роботу. Шию жіночий одяг. Люблю свою роботу, але важко спілкуватися зі співробітниками. Тому необхідно продовжувати вивчати французьку мову» [46, р. 89].

Бехруз Кейхані, провівши в 2018 р. дослідження у паризькому кампусі Національної агенції професійного розвитку дорослих, констатував процес дискваліфікації афганських чоловіків, які отримали статус біженця у Франції. Вчений зосередився на чоловіках, які нещодавно отримали право притулку в Республіці, хоч і покинули давно свої домівки. Прибувши без визнаної у Франції кваліфікації, де-факто холостяки, вони залежали від допомоги соціальних служб. Б. Кейхані критикує французький підхід, за яким усіх новоприбулих афганців трактують як некваліфіковану робочу силу, хоча дехто здобув вищу освіту на батьківщині [12, р. 101]. Але такий висновок видається дещо однобічним — дискваліфікація була спричинена не стільки цілеспрямованою дискримінацією, як банальним незнанням французької мови, що апіорі дозволяло виконувати лише ті види роботи, які не потребували постійного вербального контакту з іншими людьми та знання спеціальної термінології.

У звітах *France Terre d'Asile* можна відшукати безліч прикладів успішного початку професійної кар'єри афганцями, які лише на базовому рівні знали французьку мову. Так, пан Р. потрапив у Центр прийому прохачів притулку у травні 2013 р., а в жовтні отримав субсидійний захист. Маючи фах кравця, пройшов стажування у ліцеї й отримав роботу костюмера Каенського театру. Заробітна плата 2014 р. дозволила йому покинути притулок і орендувати соціальне житло [47, р. 10]. А пан А. отримав субсидійний захист і супровід Центру прийому проха-

чів притулку. Завершивши курси пекарів, знайшов роботу й орендував автономне житло [48, р. 89]. Пан С. прибув у Францію, коли йому був 21 рік. У жовтні 2018 р. отримав субсидійний статус, пройшовши 200 годин мовної підготовки, записався на безкоштовні курси з водіння сільськогосподарської техніки. Отримав тимчасове житло та роботу в Крейлі за спеціальністю [49, р. 18]. Ті афганці, які знайшли офіційну роботу, трактували цю подію, як переломну: «Тепер все прекрасно, у мене є документи, я розмовляю французькою. Я не люблю соціальної допомоги, краще працювати. Я сильний, буду працювати та допомагати іншим» [50, р. 42].

Мотивована афганська молодь, яка на належному рівні вивчила французьку мову, могла претендувати на більш амбітне працевлаштування. У Центрі прийому прохачів притулку молодий афганець скористався можливостями соціолінгвістичного ательє для вивчення французької мови, після чого записався на кваліфікаційні курси «Мобілізаційний шлях до професійного проекту». Вирішивши готуватися кваліфікаційного сертифіката рецепціоніста, підписав контракт з готелем. Отримавши диплом, працевлаштувався в готель, а через пів року став асистентом директора [51, р. 66]. А 29-річний афганець, який прибув до Франції наприкінці 2017 р., був прийнятий Центрі прийому прохачів притулку. Мріяв навчатися на ресторатора, і йому пішли на зустріч — вперше у Сомюрі підготовку у цій сфері запропонували недипломованому біженцю. Належно вивчивши французьку мову, здобув професійний сертифікат і отримав роботу за спеціальністю [49, р. 115].

Найперспективнішою категорією у контексті інтеграції можна вважати неповнолітніх ізольованих афганців, які потрапили під опіку соціальних служб. Тому що в даному випадку інструментом включення у французький соціум виступала й шкільна система. *France Terre d'Asiele* оприлюднила низку інтерв'ю з неповнолітніми афганськими біженцями, які потрапили у французькі притулки. Так, 16-річний Хамада зауважив, що йому подобається рівність чоловіків і жінок у Європі, зокрема те, що останні не змушені носити хіджаб. Попри те, що підліток погодився, що в притулку Сент-Омера краще, ніж у «джунглях» і Афганістані, і він потрохи вивчає французьку мову, але все одно мріє легально потрапити у Велику Британію, де живе його старший брат. Показово, що

інтерв'ю Хамада давав англійською [52]. Натомість 17-річний Ашкан і 16-річний Башарак, які перебували у тому ж притулку і не володіли ні англійською, ні французькою, мріяли здобути фах і знайти своє місце у Франції [53; 54]. На мою думку, визначальним був той факт, що сім'ї хлопців залишилися в Афганістані, і в них не було родичів у країнах Заходу, на яких вони могли б розраховувати (варто враховувати сильні родові зв'язки афганців). Наявні приклади дають підстави сподіватися, що Ашкан і Башарак реалізують свої прагнення. Так, ізольований неповнолітній М. С. був взятий під опіку соціальними службами. Досягнувши повноліття, поселився у Центрі прийому прохачів притулку. Відновивши навчання, склав професійний бакалаврат з торгівлі (іспит, який у Франції складають після завершення професійного ліцею). Отримавши статус біженця в липні 2013 р., у вересні поступив на економічний ліценціат Руанського університету [55, р. 52].

Кожна спільнота, коли її представники освоюються у приймаючому суспільстві, починає створювати організаційні структури. Процес створення асоціацій афганцями у ФРН, Великій Британії, Данії та Швеції вже вивчали. Дослідники нарахували станом на 2018 р. 96 організацій у Данії, 129 у Німеччині, 133 у Швеції та 104 у Великій Британії [7, р. 19]. Основними напрямками діяльності перелічених асоціацій була допомога новоприбулим мігрантам і поширення інформацію про афганську культуру у приймаючому суспільстві.

Прагнучи з'ясувати, якою була ситуація у Франції на зламі ХХ—ХХІ ст., авторка провела контент-аналіз на основі електронного Щорічника громадських неприбуткових організацій, ввівши у пошукову стрічку прикметник «*afghan*» (афганський) і його похідні. У результаті отримали цифру — 48 організацій, 16 з яких були зареєстровані у префектурі Парижа. Але ознайомлення з метою діяльності цих асоціацій показало, що частина з них мала дуже опосередковане відношення до афганців. Відтак, залишилося 43 асоціації, які ми хронологічно згрупували для подальшого аналізу:

- 1980—1989 рр. У цей проміжок часу було створено 12 асоціацій, у тому числі найдавнішою є «Асоціація за незалежність афганського народу», декларацію про яку було подано 29 лютого 1980 р. у Греноблі. Метою асоціації визначено ініціюван-

ня різноманітної діяльності, щоби привілеювати зв'язки французького й афганського народів і допомогти представникам останнього здобути незалежність [13]. Показово, що перші асоціації створювали французькі активісти, або окремі афганські інтелектуали в екзилі, як у випадку з уже згаданою «Асоціацією випускників і друзів ліцеїв Естекляль і Малалаї» 1988 р. Ці організації займалися поширенням інформації про ситуацію в Афганістані, гуманітарною допомогою біженцям (насамперед у Пакистані) та риторикою про необхідність незалежності афганського народу;

- У 1990—2000 рр. з'явилося лише три нові асоціації: липень 1996 р. — «Комітет афганської взаємодопомоги», квітень 1998 р. «Малалаї Афганістан» і «Товариство захисту афганської культурної спадщини» навесні 1999 р. Перші дві асоціації створили французи з метою допомоги афганським біженцям за межами Республіки. Натомість творцями останньої були представники діаспори, які зареєстрували назву асоціації англійською мовою [13];

- У 2001—2009 рр. виникло 11 асоціацій. Оскільки це період між першим звільненням Афганістану від талібів і початком активної боротьби з таборами нелегалів у Франції, більшість організацій декларували дуже конкретні, часто вузькоспеціалізовані проекти відбудови Афганістану. Зокрема, березень 2002 р. «Афганські жінки&діти» (пріоритетна допомога цим соціальним групам), грудень 2002 р. «Афганська надія» (освітні проекти), лютий 2003 р. «Оберігати афганську культурну спадщину» (для допомоги Кабульському музею), травень 2005 р. «Хінду Куш» (адресна допомога мешканцям цього населеного пункту), грудень 2007 р. «Міжнародна медична допомога Афганістану»;

- 2010—2021 рр. — 17 асоціацій. Окрім попередніх напрямів діяльності основним задекларованим вектором новостворених асоціацій стала інтеграція афганських біженців у Франції. Показово, що організації спільно створювали афганці та французи, а також представники попередніх хвиль імміграції, які вже інтегрувалися та могли допомогти новоприбулим. У 2010 р. Анн Ушуа створила громадську афгансько-французьку асоціацію «Афганська їдальня», діяльність якої висвітлена у вже згаданій документальній стрічці Ж. Герін. Учасники асоціації (в основному французи середнього віку та молоді афганці) прагну-

ли через організацію святкових обідів із традиційними афганськими стравами познайомити мешканців Парижа з традиційною культурою новоприбулих. Більшість афганських учасників асоціації отримали субсидійний захист і непогано вивчили французьку мову [27].

Створені у 2013—2014 рр. «Соціокультурна асоціація Баміка» [56, р. 1425] та «Рошхан Афганістан» [57, р. 3957] були покликані налагоджувати зв'язки між культурами, зокрема між афганськими емігрантами й іншими спільнотами, які перебували на території Франції. Показово, що творці «Рошхан Афганістан» настільки перейнялися французькою риторикою про світськість, що в поданій заявці наголосили, що є «культурною та лаїчною» асоціацією. Чітко сформульована мета зареєстрованої у січні 2021 р. асоціації «Афганська солідарність та мир»: *«допомагати та супроводжувати афганську спільноту у соціальній інтеграції та боротися з ізоляцією членів спільноти»* [58]. Показово у контексті пристосування до нових реалій стала задекларована зміна мети «Асоціації солідарності та громадянства». У заявці 2015 р. читаємо: *«супровід нефранкомовних осіб у громадських і приватних структурах, усний переклад на арабську мову; курси французької мови для нефранкомовних, англійської й арабської для зацікавлених»* [59, р. 4313]. А вже 8 вересня 2018 р. її офіційно було доповнено: *«усний і письмовий переклад афганською для зацікавлених осіб, адміністративних і соціальних установ»* [60].

Висновки. Перші біженці з Афганістану прибували у Францію наприкінці 1970-х — у 1980-х рр. Але це була нечисленна хвиля представників афганської еліти, які здебільшого в молоді роки вивчали французьку мову. Афганська спільнота на той час нечисленна, був дотриманий гендерний баланс. У 1990-х — на початку 2000-х рр. Республіка в основному виступає як транзитна територія для численних афганських біженців, які прагнуть потрапити у Велику Британію, Німеччину та Скандинавські країни. Саме в цей період загострюється ситуація з ізольованими неповнолітніми афганськими мігрантами, які починають масово потрапляти у французькі притулки. Порівняно незначна кількість подачі досьє на отримання статусу біженця була пов'язана з дією Регламенту Дублін II.

Після ліквідації табору у Сангатті 2003 р. і «джунглів» Кале 2009 р. і переселення значної частини аф-

ганських мігрантів у столичний регіон Іль-де-Франс французькій владі довелося швидко реагувати на зростаючі запити на надання притулку. Міністерство імміграції, інтеграції та національної солідарності запропонувало три альтернативи: набуття офіційного статусу біженця або особи, що перебуває під субсидійним захистом, добровільне повернення на батьківщину та фінансова підтримка для інтеграції вдома, і, нарешті, примусова депортація. Більшість афганців, з огляду на загострення ситуації на батьківщині, обирали здобуття офіційного статусу у Республіці. Показово, що в другому десятилітті ХХІ ст. афганці вийшли на перше місце не лише за кількістю поданих досьє, а й за часткою тих, хто користувався субсидійним захистом. Після 2015 р. Франція стає напрямком і т. зв. «вторинної міграції» — зіткнувшись зі збільшенням кількості сирійських та іракських біженців у традиційних країнах притулку, афганці переїжджають до Республіки.

Першочерговим завданням для афганців, які отримували офіційний статус у Франції, ставало вивчення французької мови, яка відкривала шлях як до подальшої освіти, так і професійної реалізації. Тому законмірно, що контракт про прийом і інтеграцію, згодом контакт про республіканську інтеграцію, який підписували афганці, передбачали обов'язкову мовну підготовку. Виконання на початках некваліфікованої роботи відповідає попередньому досвіду інших мігрантських спільнот, які раніше прибули на французьку територію. Вважаю, що повноцінна інтеграція афганської спільноти у Франції розпочалася щойно у другому десятилітті ХХІ ст., коли відзначається її стрімке кількісне зростання. Але громада перебуває на початковій стадії розвитку діаспори, про що свідчить низька частка жінок (процес об'єднання сімей лише нещодавно розпочався) та незначна кількість організацій, створених афганцями.

Якщо звернутися до перспектив розвитку афганської спільноти та її сприйняття французьким суспільством, цікаві міркування викликає стаття «Емаль, афганський харкі» [61], яка побачила світ 5 січня 2013 р. у щоденній французькій газеті. Харкі називали алжирців-членів допоміжних частин французької армії, які в роки Алжирської війни 1954—1962 рр. воювали на боці Франції. Жорстоко переслідувані в Алжирі як колабораціоністи, харкі знайшли притулок у Франції, де на початку ХХІ ст. стали синоні-

мом потерпілих за вірність Республіці [62]. І показовою у статті є не стільки розповідь про важку долю Емаля, афганського перекладача, який працював на французьку армію, чи обіцянка Франсуа Олланда прийняти у Франції 87 афганців, які служили Франції та членів їх сімей, як сама паралель між алжирськими харкі середини XX ст. і афганськими допоміжними працівниками початку XXI ст. А після повернення до влади талібів влітку 2021 р. риторика про покинутих Францією «афганських харкі», ймовірно, посилиться. Цю через десять-двадцять років може стати предметом нового дослідження.

- Centlivres P. Les émigrations afghanes et les enjeux du retour. *Hommes et Migrations*. 2005. № 1253. P. 57—67. DOI: <https://doi.org/10.3406/homig.2005.4295>.
- Centlivres P., Centlivres-Demont M. Exil et diaspora afghane en Suisse et en Europe. *CEMOTI*. 2000. № 30. P. 151—172. DOI: <https://doi.org/10.4000/cemoti.645>.
- Désoulières S. Les réseaux traditionnels de solidarité au coeur des mobilités afghanes». *Lien social et Politique*. 2010. № 64. P. 41—50. DOI: <https://doi.org/10.7202/1001398ar>.
- Braakman M. *Roots and Routes. Questions of Home, Belonging and Return in an Afghan Diaspora*. Leiden: Leiden University, 2005. 160 p.
- Baraulina T., Bommès M., Cherkeh T., Daume H. and Vadean F. *Egyptian, Afghan and Serbian Diaspora Communities in Germany: How do they contribute to their country of origin?* Hamburg: Hamburg Institute of International Economics, 2007. 76 p.
- Doxner M., Nicola S.-L. *Mapping of Report on the Afghan Diaspora in Germany*. Bremen, 2017. 60 p.
- Afghan Diaspora in Europe. Mapping Engagement in Denmark, Germany, Sweden and the United Kingdom*. Copenhagen: DANIDA, 2019. 88 p.
- Mougne C. *Trees only move in the wind: A study of unaccompanied Afghan children in Europe*. Geneva: UNHCR, 2010. 48 p.
- Bathaïe A. Les relations familiales à distance. *Ethnographies des migrations afghanes. Autrepart*. 2011. № 57—58. P. 59—75. DOI: <https://doi.org/10.3917/autr.057.0059>.
- Bathaïe A. Istanbul-Athènes. Les pratiques circulatoires des Afghans à la frontière européenne. *Hommes et Migrations*. 2013. № 1304. P. 27—33. DOI: <https://doi.org/10.4000/hommesmigrations.2632>.
- Toix F. *Le Paris des Afghans. Régard sur une catégorie invisible et précaire d'exilés du 10 arrondissement*. Paris: France Terre d'Asile, 2011. 111 p.
- Keyhani B. L'intégration par l'économie. La déqualification des réfugiés afghans. *Travail et emploi*. 2020. № 161. P. 93—118. DOI: <https://doi.org/10.4000/travailemploi.9888>.
- Associations de loi 1901. Annuaire des associations et actualités associatives*. URL: <http://www.net1901.org/> (accédé le 19 octobre 2021).
- Histoire des lycées Esteqlal et Malalaï*. URL: http://lycee.kaboul.free.fr/index_f.htm (accédé le 19 octobre 2021).
- UN High Commissioner for Refugees. UNHCR CDR Background Paper on Refugees and Asylum Seekers from Afghanistan*. 1997. URL: <https://www.refworld.org/docid/3ae6a6440.html> (accessed 19 October 2021).
- Fuchs G. Quitter Afghanistan: oui, mais comment. *Revue internationale et stratégique*. 2012. № 85. P. 40—49. DOI: <https://doi.org/10.3917/ris.085.0040>.
- Delouvin P. L'asile en France aujourd'hui. *Revue européenne des migrations internationales*. 2004. Vol. 20. № 2. DOI: <https://doi.org/10.4000/remi.973>.
- OFPRA. *Rapport d'activité 2003*. Fontenay-sous-Bois, 2004. 55 p.
- OFPRA. *Rapport d'activité 2006*. Fontenay-sous-Bois, 2007. 72 p.
- OFPRA. *Rapport d'activité 2008*. Fontenay-sous-Bois, 2009. 84 p.
- France Terre d'Asile. *Rapport d'activité 2008*. Paris, 2009. 116 p.
- France Terre d'Asile. *Rapport d'activité 2005*. Paris, 2006. 89 p.
- France Terre d'Asile. *Rapport d'activité 2006*. Paris: Stedi, 2007. 112 p.
- France Terre d'Asile. *Rapport d'activité 2007*. Paris: Stedi, 2008. 120 p.
- Hebert D. Les mineurs isolés afghans à Paris. *Le Nouvel Observateur*. 23 mars 2010.
- OFPRA. *Rapport d'activité 2009*. Fontenay-sous-Bois, 2010. 84 p.
- La cantine afghane (documentaire 2012)*. URL: <https://vimeo.com/86738744> (accédé le 19 octobre 2021).
- Eberhard M., Le Mener E. et Segol E. *Qui sont les migrants mis à l'abri? Rapport pour la Direction régionale et interdépartementale de l'hébergement et du logement d'Île-de-France*. Paris, 2018. 110 p.
- Asylum lottery. Afghan access to the protection in Europe. Report from the online public webinar on 25 May 2021*. Danish Refugee Council, 2021. 10 p.
- OFPRA. *Rapport d'activité 2020*. Fontenay-sous-Bois, 2021. 144 p.
- OFPRA. *Rapport d'activité 2018*. Fontenay-sous-Bois, 2019. 126 p.
- OFII. *Rapport d'activité 2016*. Paris, 2017. 101 p.
- OFII. *Rapport d'activité 2017*. Paris, 2018. 128 p.
- OFII. *Rapport d'activité 2018*. Paris, 2019. 108 p.
- OFII. *Rapport d'activité 2019*. Paris, 2020. 104 p.
- OFII. *Rapport d'activité 2020*. Paris, 2021. 116 p.
- OFII. *Rapport d'activité 2009*. Paris, 2010. 100 p.

38. OFII. *Rapport d'activité 2013*. Paris, 2014. 56 p.
39. OFII. *Rapport d'activité 2010*. Paris, 2011. 94 p.
40. *Les chiffres de la politique de l'immigration et de l'intégration. Année 2011. Neuvième Rapport au Parlement*. Paris: La documentation Française, 2011. 240 p.
41. *Les orientations de la politique de l'immigration et de l'intégration. Année 2010. Huitième Rapport au Parlement*. Paris: La documentation Française, 2011. 220 p.
42. *Migration from Afghanistan to Europe 2014—2017. Research Report*. Geneva: Reach, 2017. 33 p.
43. Interview de M. Christian Estrosi, ministre de l'industrie, à «LCI» le 22 octobre 2009, sur l'expulsion de 3 Afghans vers Kaboul, sur l'enjeu des états généraux de l'industrie qu'il lance, sur la suppression de la taxe professionnelle. URL: <https://www.vie-publique.fr/discours/177081-interview-de-m-christian-estrosi-ministre-de-lindustrie-lci-le-2> (accédé le 19 octobre 2021).
44. Interview de M. Éric Besson, ministre de l'immigration, de l'intégration, de l'identité nationale et du développement solidaire, à Europe 1 le 21 octobre 2009, sur l'expulsion de trois Afghans vers leur pays et sur le droit d'asile. URL: <https://www.vie-publique.fr/discours/176926-interview-de-m-eric-besson-ministre-de-limmigration-de-lintegration> (accédé le 19 octobre 2021).
45. *France Terre d'Asile. Rapport d'activité 2009*. Paris, 2010. 145 p.
46. *L'action de France Terre d'Asile sur le terrain 2018*. Paris, 2019. 143 p.
47. *L'action de France Terre d'Asile sur le terrain 2014*. Paris, 2015. 115 p.
48. *L'action de France Terre d'Asile sur le terrain 2015*. Paris, 2016. 92 p.
49. *L'action de France Terre d'Asile sur le terrain 2019*. Paris, 2020. 132 p.
50. *L'action de France Terre d'Asile sur le terrain 2016*. Paris, 2017. 100 p.
51. *France Terre d'Asile. Rapport d'activité 2012*. Paris, 2013. 86 p.
52. *Portrait du jeune Hamada*. URL: <https://www.france-terre-asile.org/interviews/item/23-portrait-du-jeune-hamada> (accédé le 19 octobre 2021).
53. *Portrait du jeune Ashkan*. URL: <https://www.france-terre-asile.org/interviews/item/24-portrait-du-jeune-ashkan> (accédé le 19 octobre 2021).
54. *Portrait du jeune Basharak*. URL: <https://www.france-terre-asile.org/interviews/item/26-portrait-du-jeune-basharak> (accédé le 19 octobre 2021).
55. *France Terre d'Asile. Rapport d'activité 2013*. Paris, 2014. 114 p.
56. *JORF*. 23 mars 2013.
57. *JORF*. 16 août 2014.
58. *JORF*. 12 janvier 2021.
59. *JORF*. 12 septembre 2015.
60. *JORF*. 8 septembre 2018.
61. Emal, un harki afghan. *Aujourd'hui en France*. 5 janvier 2013. P. 11.
62. Сыпко Б. От «забытых историей» до субъектов общественных отношений: проблема харки в годы президентской каденции Жака Ширака. *Spoleczeństwo i Polityka. Pismo edukacyjne*. 2013. № 3 (36). S. 229—239.

REFERENCES

- Centlivres, P. (2005). Afghan emigrations and the challenges of the return. *Hommes et Migrations*, 1253, 57—67. DOI: <https://doi.org/10.3406/homig.2005.4295> [in French].
- Centlivres, P. et Centlivres-Demont, M. (2000). Exile and the Afghan diaspora in Switzerland and Europe. *CEMOTI*, 30, 151—172. DOI: <https://doi.org/10.4000/ce-moti.645> [in French].
- Desoulieres, S. (2010). Traditional networks of solidarity at the heart of Afghan mobilities. *Lien social et Politique*, 64, 41—50. DOI: <https://doi.org/10.7202/1001398ar> [in French].
- Braakman, M. (2005). *Roots and Routes. Questions of Home, Belonging and Return in an Afghan Diaspora*. Leiden: Leiden University.
- Baraulina, T., Bommès, M., Cherkeh, T., & Daume, H. (2007). *Egyptian, Afghan and Serbian Diaspora Communities in Germany: How do they contribute to their country of origin?* Hamburg: Hamburg Institute of International Economics.
- Doxner, M., & Nicola, S.-L. (2017). *Mapping of Report on the Afghan Diaspora in Germany*. Bremen. *Afghan Diaspora in Europe. Mapping Engagement in Denmark, Germany, Sweden and the United Kingdom* (2019). Copenhagen: DANIDA.
- Mougne, C. (2010). *Trees only move in the wind: A study of unaccompanied Afghan children in Europe*. Geneva: UNHCR.
- Bathäie, A. (2011). Long-distance family relationships. Afghan migration ethnographies. *Autrepart*, 57—58, 59—75. DOI: <https://doi.org/10.3917/autre.057.0059> [in French].
- Bathäie, A. (2013). Istanbul — Athens. Circulatory practices of Afghans at the European borders. *Hommes et Migrations*, 1304, 27—33. DOI: <https://doi.org/10.4000/hommesmigrations.2632> [in French].
- Toix, F. (2011). *The Paris of the Afghans. Look at an invisible and precarious category of exiles from the 10th arrondissement*. Paris: France Terre d'Asile [in French].
- Keyhani, B. (2020). Integration through economics. Dequalification of Afghan refugees. *Travail et emploi*, 161, 93—118. DOI: <https://doi.org/10.4000/travailemloi.9888> [in French].
- Associations of law 1901. Directory of associations and associative news*. Retrieved from: <http://www.net1901.org/> (Last accessed: 19.10.2021) [in French].
- History of Esteqlal and Malalai high schools*. Retrieved from: http://lycee.kaboul.free.fr/index_f.htm (Last accessed: 19.10.2021) [in French].
- UN High Commissioner for Refugees (1997). *UNHCR CDR Background Paper on Refugees and Asylum Seekers from*

- Afghanistan*. Retrieved from: <https://www.refworld.org/docid/3ae6a6440.html> (Last accessed: 19.10.2021).
- Fuchs, G. (2012). Leave Afghanistan: yes, but how? *Revue internationale et stratégique*, 85, 40—49. DOI: <https://doi.org/10.3917/ris.085.0040> [in French].
- Delouvin, P. (2004). Asylum in France today. *Revue européenne des migrations internationales*, 2 (Vol. 20). DOI: <https://doi.org/10.4000/remi.973> [in French].
- OFPPA. (2004). *Activity Report 2003*. Fontenay-sous-Bois [in French].
- OFPPA. (2007). *Activity Report 2006*. Fontenay-sous-Bois [in French].
- OFPPA. (2009). *Activity Report 2008*. Fontenay-sous-Bois [in French].
- France Terre d'Asile. (2009). *Activity Report 2008*. Paris [in French].
- France Terre d'Asile. (2006). *Activity Report 2005*. Paris [in French].
- France Terre d'Asile. (2007). *Activity Report 2006*. Paris: Stedi [in French].
- France Terre d'Asile. (2008). *Activity Report 2007*. Paris: Stedi [in French].
- Hebert, D. (2010, 23 march). Unaccompanied Afghan minors in Paris. *Le Nouvel Observateur*, 23 [in French].
- OFPPA. (2010). *Activity Report 2009*. Fontenay-sous-Bois [in French].
- The Afghan canteen* (documentary 2012). Retrieved from: <https://vimeo.com/86738744> (Last accessed: 19.10.2021) [in French].
- Eberhard, M., Le Mener, E., & Segol, E. (2018). *Who are the migrants in the shelter? Report for the Ile-de-France Regional and Interdepartmental Department of Accommodation and Housing*. Paris [in French].
- (2021). *Asylum lottery. Afghan access to the protection in Europe. Report from the online public webinar on 25 May 2021*. Danish Refugee Council.
- OFPPA. (2021). *Activity Report 2020*. Fontenay-sous-Bois [in French].
- (2019). OFPPA. *Activity Report 2018*. Fontenay-sous-Bois [in French].
- (2017). OFII. *Activity Report 2016*. Paris [in French].
- (2018). OFII. *Activity Report 2017*. Paris [in French].
- (2019). OFII. *Activity Report 2018*. Paris [in French].
- (2020). OFII. *Activity Report 2019*. Paris [in French].
- (2021). OFII. *Activity Report 2020*. Paris [in French].
- (2010). OFII. *Activity Report 2009*. Paris [in French].
- (2014). OFII. *Activity Report 2013*. Paris [in French].
- (2011). OFII. *Activity Report 2010*. Paris [in French].
- (2011). *Immigration and integration policy figures. Year 2011. Ninth Report to Parliament*. Paris: La documentation Française [in French].
- (2011). *The guidelines for immigration and integration policy. Year 2010. Eighth Report to Parliament*. Paris: La documentation Française [in French].
- (2017). *Migration from Afghanistan to Europe 2014—2017. Research Report*. Geneva: Reach.
- Interview with Mr. Christian Estrosi, Minister of Industry, to «LCI» on October 22, 2009, on the expulsion of 3 Afghans to Kabul, on the abolition of professional tax*. Retrieved from: <https://www.vie-publique.fr/discours/177081-interview-de-m-christian-estrosi-ministre-de-lindustrie-lcile-2> (Last accessed: 19.10.2021) [in French].
- Interview with Mr. Éric Besson, Minister of Immigration, Integration, National Identity and Solidarity Development, at Europe 1 on October 21, 2009, on the expulsion of three Afghans to their country and on the law asylum*. Retrieved from: <https://www.vie-publique.fr/discours/176926-interview-de-m-eric-besson-ministre-de-limmigration-de-lintegration> (Last accessed: 19.10.2021) [in French].
- (2010). France Terre d'Asile. *Activity Report 2009*. Paris [in French].
- (2019). *France Terre d'Asile's action in the field 2018*. Paris [in French].
- (2015). *France Terre d'Asile's action in the field 2014*. Paris [in French].
- (2016). *France Terre d'Asile's action in the field 2015*. Paris [in French].
- (2020). *France Terre d'Asile's action in the field 2019*. Paris [in French].
- (2017). *France Terre d'Asile's action in the field 2016*. Paris [in French].
- (2013). France Terre d'Asile *Activity Report 2012*. Paris [in French].
- Portrait of young Hamada*. Retrieved from: <https://www.france-terre-asile.org/interviews/item/23-portrait-du-jeune-hamada> (Last accessed: 19.10.2021) [in French].
- Portrait of young Ashkan*. Retrieved from: <https://www.france-terre-asile.org/interviews/item/24-portrait-du-jeune-ashkan> (Last accessed: 19.10.2021) [in French].
- Portrait of young Basharak*. Retrieved from: <https://www.france-terre-asile.org/interviews/item/26-portrait-du-jeune-basharak> (Last accessed: 19.10.2021) [in French].
- (2014). France Terre d'Asile. *Activity Report 2013*. Paris [in French].
- (2013, 23 march). *JORF* [in French].
- (2014, 16 august). *JORF* [in French].
- (2021, 12 january). *JORF* [in French].
- (2015, 12 september). *JORF* [in French].
- (2018, 8 september). *JORF* [in French].
- (2013, 5 january). Emal, an Afghan harki. *Aujourd'hui en France* (P. 11) [in French].
- Sypko, B. (2013). From «Forgotten by History» to Subjects of Public Relations: Problem of Harki during the Presidency of Jacques Chirac. *Spoleczenstwo i Polityka. Pismo edukacyjne*, 3 (36), 229—239 [in Russian].